

PERSONALITATEA ISIHASTĂ A CUVIOSULUI VASILE DE LA POIANA MĂRULUI

Monahia Macrina Humă

Istoria românilor se integrează în istoria generală a popoarelor europene, iar vecinătatea geografică imediată a regiunilor sudice ale Moldovei cu Bizanțul și poziția lor strategică explică limpede interesele economice și politice ale Bizanțului și influențele pozitive pe care le-a avut asupra poporului de la sud-est de Carpați.

Poporul român a trăit în jurul Carpaților ca într-o mare catedrală, ca într-o frumoasă sihăstrie naturală. Sihăstria (isihia), liniștea este un dar divin, cu care Dumnezeu a înzestrat întreaga creatură. Prin liniște înțelegem armonie, împăcare a creației cu Creatorul ei, a omului cu inima sa, cu conștiința sa, cu semenii săi, cu toată zidirea. Evlavia creștină, mila, iertarea, omenia, statornicia, cuminența, mulțumirea sufletească, lăsarea în voia lui Dumnezeu, cântarea, bucuria inimii, trăirea în mijlocul naturii, toate sunt virtuți ce caracterizează sufletul românului, care cresc și se adapă la izvoarele liniștii.

Este de neconceput vreo considerație istorică legată de români, fără înțelegerea fondului sufletesc creștin, care se naște o dată cu începutul simbiozei daco-romane. Creștinarea geto-dacilor s-a făcut concomitent cu romanizarea lor, încât românii apar în istorie de la început ca popor roman și creștin: „*Noi suntem români fiindcă suntem creștini, și creștini fiindcă suntem români.*“ Creștinismul românesc are o străveche istorie de aproape două milenii în spațiul carpato-danubiano-pontic, constituind astfel o ramură importantă a Bisericii celei una, sfântă, universală și apostolică, înființată de Domnul nostru Iisus Hristos și răspândită în lume de Sfinții săi Apostoli (și de urmașii lor), conform poruncii Mântuitorului: „*Mergând învățați toate neamurile...*“ (Mt. 28, 19).

Românul a fost din începuturi om de liniște și curat, dornic de a fi împăcat cu Dumnezeu și cu semenii. El și-a făcut întotdeauna casă pe munte sau pe deal, la marginea pădurii și cât mai aproape de izvor. Datorită acestei trăsături, formele de viață creștine au dobândit caracter specific, precum „sihăstriile sătești“ care în timp s-au transformat în mănăstiri. Monahismul este prin natura sa isihast, adică contemplativ. Toată viața ascetică nu-i decât o asimilare treptată a Euharistiei pentru a deveni ca și Hristos, oameni adevărați, persoane autentice. Și cum inima este centrul ființei noastre și sediul vieții spirituale a omului, locul de unde pleacă și spre care converg toate energiile sale sufletești, Sfânta Scriptură și Tradiția ascetică a Bisericii ne îndeamnă să ne îndreptăm atenția spre acest loc al inimii care este în același timp și locul (sălașul) lui Dumnezeu (Diadoh al Foticeii).

Isihasmul (de la isihia - liniște, pace sufletească) transmite Tradiția ascetică a Bisericii care ne învață cum să ne rugăm.

Monahii isihăști ne îndeamnă să facem orice rugăciune cu „mințea în inimă“, căci rădăcinile minții sunt în inimă și numai când mințea se unește cu inima se liniștește, ajungând la pacea sufletelor. Deci, isihasmul este efortul ascetic al omului sprijinit de harul dumnezeiesc pentru eliberarea de păcat și unirea sa cu Dumnezeu, într-o comuniune personală.

Pentru a fi cunoscut și înțeles monahismul, respectiv isihasmul românesc, trebuie pus în legătură directă cu istoria creștinismului din părțile noastre.

Originile creștine ale poporului român se confundă cu cele ale formării sale, ambele procese evoluând mereu împreună așa, încât încă din primele secole ale mileniului întâi apare un nou popor în întregime creștin. Aici găsim una dintre primele particularități ale acestui popor, despre care s-a spus că nu are „certificat de botez“ la fel ca toate popoarele.

Secolul al XIV-lea poate fi numit fără exagerare secolul de aur al monahismului, în general și al vieții pustnicești moldovenești, în special, în fruntea căruia stăteau ținuturile Suceava și Neamț. Însă, isihasmul din secolul al XIV-lea era o pregătire pentru o mare încercare care va veni în veacul următor, căderea Imperiului Bizantin (1453). În perioada în care turcii ocupau lumea ortodoxă greacă, arabă și slavo-balcanică, Țările Române au exercitat funcția de loc pentru adăpost și suport material și spiritual pentru aceste popoare subjurate. Deci, când Bizanțul cade din punct de vedere politic și militar, el rămâne totuși prin Biserică, prin ceea ce a dat spiritualitatea monahilor și a teologilor.

Devenite „Bizanț după Bizanț“ (N. Iorga), provinciile românești s-au constituit în „memoria și apărătoarele“ a tot ce aparține Ortodoxiei și trăia sub puterea dominației turcești. Popularitatea isihaiștilor români se explică prin relația lor cu poporul: adesea, ei sunt duhovnici (părinți spirituali), sfătuitori ai domnitorilor (cazul lui Daniil Sihastru este tipic), taumaturgi pentru mulțimea care îi căuta până și în peșterile lor.

Pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, două figuri importante, starețul Vasile și ucenicul său, Paisie, descendenți spirituali ai Sfântului Dimitrie al Rostovului (†1709), „reformatorul vieții spirituale duhovnicești“, fug de prigoana iezuiților uniți împotriva călugărilor ucraineni și vin în Muntenia, oprindu-se la cotul Carpaților, unde ucenicesc la vestiții pustnici de acolo.

După o scurtă trecere prin Sfântul Munte Athos, revin în ținuturile românești, primul rămânând definitiv și revigorând puternic viața călugărească din zona Buzăului, celălalt stabilindu-se la mănăstirile Neamț și Secu și dând o temeinică amploare vieții monahale vasiliene, filocalice și culturale, ceea ce constituie „curentul vasilian“ generalizat în monahismul din Moldova și Țara Românească.

Prin activitatea duhovnicească, organizatorică și literară a cuvioșilor stareți Vasile - în schiturile buzoiene din jurul Poienii Mărului (1692-1767) și Paisie Velicikovski (1722-1794) - în chinoviile moldovenești la Dragomirna, Secu și Neamț - Țările Române devin în secolul al XVIII-lea important centru spiritual al Ortodoxiei. Cei doi nu au fost însă atât reformatori, cât înnoitori ai vieții monahale ortodoxe, pe care au restaurat-o înnoitor pe fundamentele ei patristice autentice, relansând practica Rugăciunii lui Iisus, plecând de la scrierile mistice bizantine grupate în Filocalie.

Dacă starețul Vasile de la Poiana Mărului promovase o profundă înnoire a vieții semianahoretice a schiturilor (cu număr limitat de monahi) plecând de la practica Rugăciunii lui Iisus și studiul Sfintei Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți, starețul Paisie a introdus această înnoire și în viața chinoviilor sau a marilor mănăstiri cu viață de obște (spre sfârșitul vieții sale, la Neamț viețuind în armonie aproape 1.000 de monahi proveniți din toate națiunile ortodoxe ale epocii: români, ruși, ucraineni, bulgari, greci). Pentru a vedea ce au primit și au păstrat cele două tradiții, cea română și cea rusă, din învățătura „starețului Vasile“, trebuie să facem o comparație cu cea a ucenicului său, Paisie.

Știm că și starețul Paisie a dedicat Rugăciunii lui Iisus o scriere, cu titlul „Capitole despre rugăciunea minții“. Istoricul Cetverikov amintește că învățătura lui Paisie despre Rugăciunea lui Iisus este strâns legată și

independentă de cea a părintelui și povătuitorului său, Vasile de la Poiana Mărului. Pentru starețul Paisie, înainte de orice, Rugăciunea lui Iisus este o sabie, este metoda prin excelență în combaterea gândurilor și a patimilor. El acceptă, de altfel, distincția fundamentală a starețului Vasile între stadiul „practic” și „contemplativ” al rugăciunii. E reluată și afirmația că Rugăciunii lui Iisus, „practică”, i se pot dedica toți încă de la primii pași în viața lor duhovnicească.

Starețul Paisie este cel care a introdus practica Rugăciunii lui Iisus și în viața chinoviilor (de obște); singura diferență ce rezultă din confruntarea celor două învățături privește problema tehnicii psihosomatice.

În timp ce Vasile nu face nici o referire, Paisie dedică acesteia un capitol întreg. După ce și-a urmat cu fidelitate povătuitorul în primele cinci capitole, ucenicul se desparte în capitolul VI. Paisie citează fragmente întregi din autorii filocalici clasici, care au pus bazele tehnicii psihosomatice (stadiul contemplativ) asociate practicii Rugăciunii lui Iisus: Pseudo-Simeon, Nichifor din Singurătate și Sfântul Grigorie Sinaitul, care se referă la învățătura primelor cinci capitole unde Rugăciunea lui Iisus este înțeleasă în stadiul său „practic”, adică în mod esențial, ca o metodă de luptă împotriva gândurilor. Starețul Vasile se referă în mod deosebit la paza poruncilor, frica de Dumnezeu, cercetarea Sfintei Scripturi și ascultarea de frați. Deci, pentru Cuviosul Vasile, esențialul în Rugăciunea lui Iisus este starea de pocăință susținută de exercițiul acelor practici ascetice.

Definită în raport cu atenția și trezvia, datorită Rugăciunii lui Iisus este precizată ulterior de starețul Vasile în legătură cu lupta duhovnicească. Creștinul este un soldat al lui Hristos angajat într-o bătălie plină de curse viclene și care nu cunoaște nici o clipă de răgaz. Cuviosul Vasile spune că Rugăciunea lui Iisus e „sabia” care ne ajută să biruim în lupta duhovnicească. Deci, în structura sa esențială, Rugăciunea lui Iisus rămâne o practică adaptată oricărui creștin.

Paisianismul a rodit în viața monahală românească, în primul rând, prin ucenicii starețului Paisie, în mănăstirile Cernica și Căldărușani, a căror istorie a trasat-o succint, dar documentat, într-o valoroasă teză de doctorat din 1927, economistul D. Furtună. În mijlocul paisienilor români strălucesc, desigur, sfinții stareți ai acestor mănăstiri muntene: transilvăneanul Gheorghe (1730 - 1868) - stareț (1782 - 1806) și bucureșteanul Calinic (1787 - 1868) - stareț (1826 - 1850). În jurul acestor figuri fondatoare vor gravita o seamă de alte personaje remarcabile, asceți îmbunătățiți, simpli ascultători, copiiști

sau cărturari, dintre care unii vor ajunge episcopi sau mitropoliți.

Despre originea starețului Vasile avem informații în testamentul său din 1764: „Am construit acest schit din Poiana Mărului, în care am trăit o vreme cu frații mei din Rusia; apoi au venit frați români și au mai venit și alți ruși...“.

Cuviosul Vasile s-a născut în anul 1692, în Rusia, din părinți dreptslăvitori și care l-au crescut în frica lui Dumnezeu. Auzind cuvintele Domnului: „*Cel ce vrea să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze*“, Vasile n-a zăbovit mult timp în lume, ci și-a ridicat mintea spre munții virtuților și a ales calea cea îngustă a monahismului. A petrecut mulți ani în aspre nevoințe în sihăstriile din Rusia, apoi în Munții Moșenski, la miazăzi de cetatea Kievului, cercetând pentru folos sufletesc pe monahii îmbunătățiți din acele locuri și copiind pentru sine scrieri ale Sfinților Părinți despre rugăciune și despre viața monahală.

Pentru că în Ucraina credința ortodoxă era prigonită, Cuviosul Vasile se hotărăște să-și părăsească patria venind în Țara Românească împreună cu ucenicul său, ieroschimonahul Mihail, și cu alți monahi, respectiv la Schitul Dălhăuți, unde a rămas timp de 20 de ani.

Pentru curăția vieții sale, a fost preoțit și rânduit apoi egumen. Astfel, sub conducerea starețului Vasile, Schitul Dălhăuți cunoaște o intensă renaștere spirituală. Starețul Vasile știa că monahul este nebiruit de vrăjmași atunci când stă cu luare-aminte la Sfintele Slujbe și în ascultare are neconținut în minte rugăciunea.

Între 1730 și 1733, după „aproape 20 de ani de egumenat“, starețul Vasile a construit, cu ajutorul voievodului Constantin Mavrocordat, schitul de la Poiana Mărului, unde s-a stabilit împreună cu 12 călugări și unde și-a scris opera. Organizat după principiile isihaste și regulile Sfântului Vasile cel Mare și ale Muntelui Athos, Schitul Poiana Mărului urma să devină cel mai important centru isihast din țară. Sub conducerea spirituală a cuviosului Vasile, se aflau călugării de la schiturile Trăisteni, Cârnu, Rătești, Bontești, Pometul, Rogozu', Cotești și Găvanu'.

În această calitate de îndrumător duhovnicesc, îl va întâlni tânărul monah Paisie (atunci Platon) în Schitul Trăisteni. Întâlnirea cu starețul Vasile a însemnat pentru Paisie o etapă fundamentală a vieții sale. Legăturile dintre Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului și Sfântul Paisie au rămas însă foarte strânse, având în vedere că tocmai starețul Vasile îl va tunde în monahism la

Muntele Athos, în 1750. În mod normal, datorită Sfântului Paisie am putut cunoaște numele starețului Vasile de la Poiana Mărului. Cuviosul Vasile trebuie considerat drept „cel mai profund cunoscător al literaturii ascetice și mistice bizantine, tradusă în literatura slavă din vremea sa.“

În anul 1749, starețul Vasile a fost chemat la București de către voievodul Constantin Mavrocordat, în vederea unei convorbiri cu patriarhii Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, care se aflau în capitala Țării Românești. Aceștia i-au pus întrebări în legătură cu învățătura sa, despre viața isihastă și rugăciune, învățatură care a fost socotită de către patriarhi, după cum scrie starețul Paisie, „conformă cu Sfânta Scriptură și respectând întru totul doctrina Sfinților Părinți ai Bisericii“.

La Dălhăuți, apoi la Poiana Mărului, Cuviosul Vasile își exercita funcția de stareț în două direcții: una în interiorul comunității în care trăia și alta, în exteriorul ei. În ambele cazuri, starețul Vasile a adus o pecete personală și originală în tradiția isihastă românească. Organizarea în obștea de la Poiana Mărului s-a făcut după modelele clasice ale vieții comunitare, după cele de la Muntele Athos. Poiana Mărului a jucat un rol important în peisajul cultural al veacului al XVIII-lea. Amintim că în schit era amenajată o bibliotecă având ediții și manuscrise în limba slavonă, ucraineană și română, iar monahii s-au distins în munca de copiere a manuscriselor. Textele aflate în proprietatea mănăstirii cuprindeau literatură aparținând Sfinților Părinți, care hrăneau și îndrumau viața ascetică a monahilor.

După incendiul din 1771, biblioteca Schitului Poiana Mărului a fost reamenajată; astfel, în 1867, biblioteca avea încă 543 de volume, manuscrise sau imprimate în slavonă (396 vol.), rusă și română. Un manuscris din 1818 relatează despre existența unui „scriptorium“ în schit, unde călugării copiau sau traduceau scrierile patristice și ascetice. Cei mai vestiți copiiști au fost monahii: Mitrofan, Anania și Timotei. În scriptorium-ul de la Poiana Mărului, starețul Vasile și-a dat osteneala să copieze cu mâna sa lucrarea unui autor catolic spaniol din secolul XVIII, intitulată „Desiderius“ (titlul ediției poloneze după care a fost tradusă în slavonă, la Moscova, în 1688).

Personalitatea starețului Vasile ni se face cunoscută mai ales prin scrierile sale, care vădesc o adâncă originalitate. Prin aceste scrieri, el „inaugurează în cultura românească un nou gen de literatură religioasă“, care va fi continuată și aprofundată de Paisie Velickovski și școala lui. Starețului Vasile îi revine meritul de a fi făcut cunoscute în tradiția românească opera și personalitatea lui Nil Sorski care împreună cu Dimitrie din Rostov sunt

numiți „reprezentanți tipici ai spiritualității ruse“.

Cea mai mare parte din opera sa a fost publicată în limba slavonă în lucrarea *Viața și opera starețului moldovean Paisie Velicicovski*, editată de mănăstirea Optina, în 1847. Aceste scrieri sunt: (1) Introduceri la cartea Sfântului Grigorie Sinaitul (p. 77-88), (2) Introducere la capitolele preafericitului Filotei Sinaitul (p. 89-99), (3) Introducere la cartea Preafericitului Nil Sorski (p. 115-128, cu un „supliment“, p. 128-133), (4) Despre înfrânare, în privința alimentelor interzise călugărilor (p. 134-157). În afara acestor scrieri opera Cuviosului Vasile cuprinde și un mic tratat intitulat *Despre modul în care se cade să ne îndreptăm prin pocăință și prin lucrarea duhovnicească*, precum și un scurt testament și câteva scrisori (Scrisoare către Alexie, ucenicul său.). Din scrierile Cuviosului Vasile reiese că preocuparea culturală a vieții sale a fost să reînvie printre monahii epocii sale practica Rugăciunii lui Iisus. Trebuie subliniată deosebirea dintre Rugăciunea lui Iisus, „practică“ și Rugăciunea lui Iisus „contemplativă“ făcută de Cuviosul Vasile în scrierile sale, pentru a înțelege insistența sa asupra datoriei pe care o are fiecare creștin, călugăr sau mirean de a o practica. Pentru el, Rugăciunea lui Iisus este mijlocul, prin excelență, de purificare a sufletului de patimi și de păzirea minții de ispite. Pentru starețul Vasile, ca și pentru întreaga tradiție isihastă, psalmodierea este o practică ascetică și în această calitate, ea pregătește sufletul pentru rugăciunea contemplativă.

Învățătura Cuviosului Vasile reprezintă o noutate în interiorul tradiției isihaste; conform acestei învățături, novicele trebuie să se formeze în cadrul unei obști, prin supunere și participarea la slujbele religioase.

Atunci când dobândește experiență în lupta împotriva patimilor, el poate, cu binecuvântarea duhovnicului său, să îmbrățișeze viața isihastă și să se dedice Rugăciunii lui Iisus. Adevărata rugăciune se naște din pocăință, iar practica ei cere „frică și cutremur“, căința inimii și umilință, precum și citirea atentă a Sfintei Scripturi, și nu fugă sau abandon, trufie sau plăcere personală.

Starețul Vasile sfătuiește să stăruim în rugăciune, să facem cât putem, chiar dacă ceea ce putem este încă puțin; contează nu performanțele, ci efortul de voință făcut de noi, pentru că Dumnezeu ne va judeca pentru voință, căci voința e cea pe care se grăbesc diavoli să o atace. Pentru starețul Vasile, Rugăciunea lui Iisus nu este o rugăciune contemplativă rezervată pentru cei curățiți de patimi, ci mai mult o sabie înmănată tuturor, chiar și începătorilor pentru a combate gândurile și patimile. Lupta cu patimile nu se face oricum

și nu reușește oricui. Ascetul este, în primul rând, un cunoscător desăvârșit al sufletului omenesc și pentru a ajunge la această cunoștință, el studiază tratatele înaintașilor, care sunt cuprinse în *Filocalie* („Enciclopedia viețuirii călugărești“) și în alte cărți. Apelul starețului Vasile la moderație dobândește o semnificație deosebită, mai ales că el continuă să fie tipic pentru viața spirituală din mănăstiri și schituri. Bogata sa activitate duhovnicească l-a făcut să devină o călăuză sufletească recunoscută în întreg monahismul. A fost îngropat la Poiana Mărului în data de 25 aprilie 1767, fiind cinstit de toți ca un dascăl și povățuitor duhovnicesc de mare răsunset.

În scrierile contemporane și posterioare, el apare ca „Prea Cuviosul Vasile starețul“, „Fericitul Vasile starețul“ sau „Cuviosul între schimonahi, starețul Vasile“, ceea ce dovedește prețuirea de care s-a bucurat.

Sfântul Ignatie Briancianinov îl așază pe Cuviosul Vasile alături de Sfinții Nil din Sorska și Serafim de Sarov, pentru corectitudinea și limpezimea învățăturilor cuprinse în opera sa. Același lucru îl fac și autorii ruși ai Sbornicului, precizând: stareții Vasile și Paisie au deprins amândoi învățătura Sfinților Părinți despre lucrarea minții și Rugăciunea lui Iisus prin lucrare și din propria experiență.

Cuviosul Vasile a fost cinstit ca om sfânt încă din viață, iar după trecerea lui la cele veșnice, toți l-au socotit cu adevărat sfânt și nu puțini au fost aceia care l-au chemat și îl cheamă în ajutor în rugăciunile lor.

Din voia lui Dumnezeu, Prea Sfințitul Părinte Episcop Epifanie al Buzăului și Vrancei a editat un volum care cuprinde un mănunchi de lucrări închinare marelui stareț Vasile de la Poiana Mărului, material ce avea drept țel canonizarea cuviosului părinte stareț Vasile. Cu binecuvântarea P.S. Sale, preotul Mihail Milea de la parohia „Sf. Mc. Sava“ din Buzău, a alcătuit *Viața Cuviosului Vasile de la Schitul Poiana Mărului*, precum și *Acatistul și slujba Sfântului*. Materialele au fost trimise la Cancelaria Sfântului Sinod, la 27 noiembrie 1995, pentru Comisia Sinodală, în vederea canonizării Sfinților români. După îndelungi și migăloase analize, Sfântul Sinod, în ședința din 4-5 martie 2003, a aprobat, prin Hotărârea 928/2003, „canonizarea Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului, cu cinstire generală ca sfânt preacuvios, cu titulatura „*Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana Mărului*“, cu serbare la 15 aprilie. Proclamarea solemnă a acestei canonizări s-a desfășurat în ziua de 5 octombrie 2003, la Schitul Poiana Mărului din Episcopia Buzăului și Vrancei.

Unii dintre cei ce l-au cunoscut - între ei, poate cel mai mult, Cuviosul

Paisie Velicovski - au primit de la Dumnezeu darul de a înțelege minunata personalitate a acestui mare doctor sufletesc care a fost Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului.

Considerăm că actul de canonizare a Cuviosului Vasile de la Poiana Mărului va contribui la sporirea evlaviei credincioșilor, dar mai ales la îmbunătățirea vieții spirituale, isihaste a obștilor noastre monahale, redescoperind dulceața Rugăciunii lui Iisus. Totodată, adevăratul monahism nu conduce niciodată la izolare, întrucât misiunea sa - după Sfântul Maxim Mărturisitorul - nu este numai aceea de a-l uni pe om cu Sfânta Treime, ci de a exprima adevărul Ei în ceea ce este omenesc printre oameni.

Ne bucurăm că obștea Mănăstirii Buciumeni și întreaga zonă s-au învrednicit să participe la canonizarea acestui mare sfânt trăitor în duhul Sfinților Părinți isihăști, al monahismului ortodox, care este Sfântul Vasile de la Poiana Mărului.

Prin aceasta înțelegem că Sfinții trăiesc mereu bucuria pe care a adus-o lumii Mielul lui Dumnezeu, „*Cel ce Se sfărâmă și nu Se desparte, Cel ce Se mănâncă pururea și niciodată nu Se sfârșește*“.

Sfinte Preacuvioase Părinte Vasile, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!